

They are inherited to talented personalities. According to Taras Shevchenko's poetic standards of original words promoted to reproduce the vital mode of people, public relations, and folk aspirations of that epoch really. The lexical-semantic functions of word «fate» are examined in poetic Taras Shevchenko's creation in the article. Having understood semantic essence of that wide-used folk display, he entered him in the verse texts fabric, having extended the frames of artistic facilities and having given forces of the social - spiritual sounding. Scientific interest is grounded to this name. Its folk, etymological sources, interpretations, synonymous variety, phraseology connections, morphological, syntactical forms, frequency of application, amplification, antonymous contrasts, personification, appealing, affixing connection, features of Ukrainian fortune are examined. Kobzar' so skillfully, deeply and in a masterly fashion processed a rich in content folk utterance, that in verse texts he acquired highly artistic emotional and influenced substance. Attracting a word «fate» to linguistic fabric of poetic works various syntactic and phraseology connections, he asserted powerful possibilities of folk language in forming of the Ukrainian national literary norm and its artistic facilities and simultaneously he affected the question of Ukrainian people fight for the best fate and will of past and future generations.

Key words: fate, etymology, semantics, synonyms, phraseological units, personification, antonymous contrasts, appealing, i morphological, syntactical forms, affixing connections.

УДК 811.161.2'367

М. П. Баган

ЗАПЕРЕЧЕННЯ ЯК ЗАСІБ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ОЗНАКИ

У статті проаналізовано вторинне функціонування заперечних одиниць у ролі засобів інтенсифікації ознак, виявлено передумови такої транспозиції, зумовлені специфікою мисленнєво-мовленнєвої операції заперечення. Названо типи номінацій, у яких заперечні префікси сприяють формуванню значення крайнього вияву певних ознак. Відзначено уживання заперечних операторів у ролі інтенсифікаторів ознаки у складі фразеологічних одиниць. Систематизовано типи синтаксичних конструкцій, у яких частки виконують підсилювально-заперечну функцію. На основі аналізу синтаксичних конструкцій із подвійним запереченням встановлено дві пов'язані між собою тенденції: тенденцію до підсилення заперечення у структурі речень сучасної української мови і тенденцію до використання заперечення для підсилення різних ознак. Проаналізовано також складнопідрядні речення, у яких заперечні компоненти входять до сполучнословних єдностей, сприяючи увиразненню кількісно-допустового значення. З'ясовано переваги заперечних конструкцій над стверджувальними у вираженні значень високого та найвищого ступенів вияву ознаки.

Ключові слова: заперечення, заперечний префікс, заперечна частка, заперечний займенник, заперечна конструкція, інтенсивність, експресивність, компаратив, суперлатив.

Постановка проблеми. У сучасній українській мові заперечні одиниці нерідко вживають у вторинній функції інтенсифікаторів ознаки. Важливо з'ясувати функціональні параметри транспозиції заперечних одиниць у зону вираження значення високого та найвищого ступеня вияву ознаки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Функціональна специфіка заперечних одиниць постійно привертала увагу дослідників. Її вбачали у використанні заперечення для передавання зв'язку між об'єктами та явищами дійсності [4, с. 56; 12, с. 6], у важливій ролі заперечення в комунікативній діяльності людини, зокрема в побудові діалогічного мовлення [2, с. 175–177], у реалізації комунікативних актів відмови, заборони, застереження та ін. [5, с. 6–12], у формуванні певних модусів мовлення, послабленні та посиленні категоричності мовлення [12, с. 45–46; 1, с. 249; 3, с. 238], у вираженні оцінки [3, с. 42–43] тощо. Названі функції виходять за межі типового (спеціалізованого, первинного) вживання заперечних одиниць, тобто становлять їхню вторинну сферу. За нашими спостереженнями, в українському мовленні заперечні одиниці нерідко використовують ще й для вираження інтенсифікації ознаки, проте цю їхню функцію досі лінгвісти не вивчали. Саме тому об'єктом дослідження в пропонованій статті обрано лексичні одиниці та синтаксичні

конструкції, що мають у своєму складі заперечний елемент, який слугує для вираження інтенсивного вияву статичної або динамічної ознаки.

Категорію інтенсивності в сучасному мовознавстві витлумачують як семантичну категорію, що сформувалася на перетині категорій якості (невизначеної, недискретної) і кількості (градуваної, такої, що підлягає кількісній оцінці) [18, с. 21–22; 13, с. 301]. Останнім часом дослідники відзначають, що категорія інтенсивності істотно взаємодіє з такими суб'єктивно-прагматичними категоріями, як експресивність, емотивність, оцінність та образність [13, с. 301]. Інтенсифікація передбачає виділення одного об'єкта на тлі інших за надмірним виявом певної ознаки. Безперечно, таке виділення є суб'єктивно-оцінним. Прагнучи його якомось підсилити, обґрунтувати, мовець вдається до якомога експресивніших засобів, серед яких особливий статус мають заперечні одиниці. Їхня експресивність зумовлена уживанням їх у не типовій для них функції.

Мета статті – проаналізувати специфіку вживання заперечних одиниць у функції інтенсифікаторів ознаки, з'ясувати семантичні передумови такої транспозиції та переваги заперечних конструкцій у вираженні цього вторинного значення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Здатність заперечних компонентів передавати високий ступінь вияву ознаки в українській мові відбивають численні деривати із заперечними афіксами, найуживанішими з-поміж яких є префікси *без-*, *не-*. За допомогою цих префіксів спростовують можливість виміряти, оцінити, наповнити об'єкт, що сприяє появі значення крайнього вияву певних його ознак, пор.: *безліч* – «дуже багато»; *безмірно* – «дуже, надзвичайно»; *безцінний* – «дуже цінний»; *бездонний* – «дуже глибокий»; *безкрайї* – 1) «дуже великий за площею», 2) «надзвичайно сильний, глибокий (про почуття)»; *неосяжний* – «дуже великий за розміром»; *незорий* – «дуже великий за розміром»; *ненаситний* – «дуже жадібний»; *незліченний* – «який становить велику кількість»; *неабиякий* – «великий, значний за виявом певної ознаки»; *неабияк* – «надто, дуже»; *нечуваній* – «надзвичайно великий за виявом певної ознаки». Напр.: ...*за це я так само безмірно вдячний тій осені...* (Ю. Андрухович); *Ех, як я люблю ...мчати на велосипеді серед безкрайнього поля або степу* (В. Нестайко); *Все, що нам дано – як дітям на забавку – то готові порізнені скалочки дійсності, фрагменти, подробиці, кольорові фішки якоїсь великої, неосяжної головоломки* (О. Забужко); *Це неабияк вплинуло на Яву* (В. Нестайко); *Внаслідок нечуваної досі сили землетрусу весь континент з архіпелагами пішов під воду* (В. Кожелянко).

У подібний спосіб характеризують також високий ступінь якості, пор.: *неперевершений*, *бездоганний* – «дуже досконалий», *незабутній* – «дуже пам'ятний», *незамінний* – «дуже потрібний, важливий», *невгамовний* «надто рухливий», *непереборний*, *непереможний* – «дуже сильний». Напр.: *Неперевершене володіння голосом і команда професійних музикантів зробили виступ справжнім музичним святом для присутніх* (Високий Замок, 4.11.2013); *То було незабутнє видовище!* (В. Нестайко); *...то була непереборна огида до власного страху...* (О. Забужко).

До заперечних формантів удаються, щоб передати високий ступінь упевненості, пор.: *безперечно*, *безсумнівно*. Напр.: *Україна та українці, безперечно, змінилися на краще* (День, 28.12.2013); *Безсумнівно, Віталій [Кличко] заслужив на цю честь своїми діями на рингу й поза ним* (Високий Замок, 17.12. 2013).

Використання заперечних елементів для вираження інтенсивного вияву ознаки не випадкове. Цьому сприяє функціональна специфіка заперечення як вторинної мисленнєво-мовленнєвої одиниці, що завжди ґрунтується на попередньому судженні. Навіть якщо заперечна одиниця вжита осібно від інших, вона все одно є вторинною стосовно певної пресупозиції. Вторинний, корегувальний характер заперечних суджень неодноразово відзначали логіки й мовознавці [9, с. 135; 15, с. 118; 10, с. 6]. Природно, що вторинні судження звучать акцентованіше й переконливіше за первинні. Завдяки своєму вторинному характерові заперечні одиниці відзначаються особливою виразністю та впливовістю на сприймачів. Саме це сприяє їх використанню для номінування інтенсивно виявлених ознак.

Транспозицію заперечних одиниць, зокрема часток *не, ні*, у зону вираження інтенсивності ознаки засвідчують деякі фразеологічні одиниці, побудовані на основі заперечних інфінітивних конструкцій, пор.: *І не сказати і не списати; ні сказати, ні написати; ні пером не списати, ні словом не сказати, ні (ані) в казці сказати (розказати), ні (ані) пером описати (не) списати*. Наведені фразеологізми відбивають відкинення мовцем різних можливостей опису чого-небудь, що спонукає сприймачів до висновку про винятковий, небувалий і нечуваний вияв якоїсь ознаки, напр.: *Пройшла це чутка така між нами, що буде [на весіллі] якийсь родич молодого, якийсь козак Чайченко, та такий вже хороший, та такий вже гарний – і не сказати і не списати!* (Марко Вовчок); *Там є така чудесна дитяча кімната, що ні в казці розказати, ні пером описати* (Ф. Бурлака).

Заперечні компоненти підсилюють ступінь вияву ознаки не лише в складі лексичних одиниць, а й на рівні синтаксичних структур. Зокрема, для підсилення очевидності, вірогідності чого-небудь широко використовують заперечні конструкції *ніхто не сумнівається, ніхто не сперечається, поза будь-яким сумнівом* тощо. Вони репрезентують поєднання кількох заперечних одиниць: заперечного службового слова (частки *не* або прийменника *поза*) із лексемою, що виражає заперечне значення (*сумніватися* – «бути не впевненим»; *сумнів* – «непевність»; *сперечатися* – «не погоджуватися»). За спостереженнями дослідників, поєднання двох заперечних одиниць призводить до формування підсиленого, акцентованого ствердження [12, с. 45–46]. Крім того, у таких конструкціях значення очевидності здебільшого підсилює ще й заперечний займенник *ніхто*, який сприяє більшій категоричності висловлення. Напр.: *А ніхто і не сумнівався. Міліція не знайшла своєї провини в загибелі студента* (Княже місто, 17.01.2014); *Ну, добре, князь Шванебах потребує мати молоду любовницю. Це зрозуміло й натурально, з цим ніхто не сперечається* (В. Винниченко). Мовознавці одноставні в тому, що поєднання приприсудкового (*не сперечається*) і займенникового (*ніхто*) заперечень спрямоване на увиразнення заперечення і є типовою ознакою саме слов'янських мов, проте причини цього явища пояснюють по-різному. Одні пов'язують його з незначною фонетичною вагою спеціалізованих заперечних одиниць (часток *не, ні*) і відповідно комунікативною потребою мовця підсилити ці засоби [7, с. 385]. Інші вважають його виявом особливої когнітивної стратегії мислення слов'ян, згідно з якою відсутність суб'єкта передбачає й відсутність дії, стану чи ознаки [17, http://vfnglu.wladimir.ru/Rus/NetMag/v5/v5_ar07.htm].

Значення інтенсивного ступеня вияву ознаки передає також заперечна конструкція, що складається із заперечної форми дієслова, займенника *ніщо* (рідше *ніхто*) та прикметникового компаратива, на зразок: *не їв нічого смачнішого, не чув нічого приємнішого, не бачив нікого гарнішого*. Такі синтаксичні конструкції, попри те що мають у своєму складі компаративну форму прикметника, насправді передають суперлативний ступінь вияву ознаки, пор.: *Я не їв нічого смачнішого за це – Це найсмачніше з усього, що я їв; Я не бачив нікого гарнішого за неї – Вона найгарніша з-поміж усіх, кого я бачив*. Заперечні речення із суперлативним значенням відрізняються від стверджувальних відповідників більшою експресивністю. За словами С. Є. Родіонової, інтенсифікація має «подвійну функцію, оскільки введення в семантику мовної одиниці компонента «дуже», спричиняє, по-перше, появу значення «сила ознаки вища за звичайну», а по-друге, обов'язкове наголошення, виділення модифікованої ознаки» [13, с. 303]. Заперечні конструкції активно транспонуються в зону вираження інтенсивності ознаки саме через те, що вони більшою мірою увиразнюють винятковість модифікованої ознаки порівняно зі стверджувальними конструкціями.

Такі конструкції хоч і дещо громіздкі за рахунок поєднання кількох заперечних одиниць, проте саме це вможливує досить акцентоване вираження найвищого ступеня вияву ознаки. Цьому сприяє, по-перше, уживання заперечних займенників *ніхто, ніщо*, які надають конструкції відтінку категоричності. По-друге, дуже дієвим є поєднання заперечної конструкції з компаративною. Порівняння оцінюваного об'єкта з іншими й одночасне заперечення можливості чого-небудь репрезентативнішого за оцінюваний об'єкт сприяє

однозначному, беззастережному виділенню об'єкта з-поміж інших за певною ознакою. Характерно, що в мовленні ці конструкції нерідко підсилені ще й заперечними прислівниками *ніколи*, *зроду*, *ніде*, пор.: *Я ще зроду не чув нічого кращого од цієї «Наймички», – промовив дід (І. Нечуй-Левицький); Ми зайшли до Германа Гуго Зігфріда Гарольда і приготували собі вечерю, під час якої кожен сказав, що ще ніколи не їв нічого смачнішого (Н. Сняданко).*

Найвищий ступінь вияву ознаки експлікують також заперечні безособові речення, що складаються із заперечного предикатива *немає*, заперечного займенника *ніщо* (рідше – *ніхто*) та компаративної форми прикметника, на зразок: *немає нічого смачнішого, немає нічого страшнішого, немає нікого кращого*. Структура буттєвого безособового речення надає оцінному судженню особливо категоричного, безапеляційного звучання. Характерно, що об'єкт чи суб'єкт, який вирізняється з-поміж інших найвищим ступенем вияву ознаки, у таких конструкціях заповнює позицію другорядного керованого члена із функцією об'єкта порівняння і може бути репрезентований прийменниково-відмінковими формами *від* + Род. в., *за* + Зн. в., *над* + Зн. в., пор.: *...немає в цьому світі нічого цікавішого від спостереження за тим, як напівзасніженими гірськими верхами пересуваються тіні від хмар (Ю. Андрухович); Немає нічого кращого і приємнішого у світі за перший крик новонародженого немовляти (Бершадь, 19.06.2009); Для мене нема нічого прикрішого над недозрілу філософію! (О. Кобилянська).*

Якщо ж у реченні йдеться про надзвичайність вияву динамічної ознаки, то об'єктний компонент на позначення цієї ознаки набуває форми інфінітива, що вводиться в речення порівняльним сполучником *як*, пор.: *Нема нічого страшнішого, як здобувати твердиню (Б. Лепкий); Мабуть, немає нічого важчого, як не спати, коли хочеться спати (В. Нестайко).*

Заперечні конструкції із суперлативним значенням широко вживані в українській народній творчості. Характерно, що в пареміях позицію об'єкта після заперечного предикатива заповнюють не заперечні займенники *ніщо*, *ніхто*, а іменники – назви осіб за родинними або соціальними зв'язками. Це дає змогу наголосити на найважливіших цінностях у житті людини, пор.: *Нема у світі цвіту цвітнішого над маківочки, нема ж і роду ріднішого над матіночки (Укр. прислів'я); Нема вірнішого приятеля, як добра жінка (Укр. прислів'я); Нема гіршого ворога, як дурний розум (Укр. прислів'я).*

Вторинну функцію інтенсифікації ознаки заперечна частка *не* виконує і в складі особливого сполучного засобу, де вона поєднана із займенниковим іменником (*хто не, що не*), займенниковим прикметником (*який (яка, яке, які) не; чий (чия, чий) не*), займенниковим прислівником (*як не, куди не, коли не, звідки не*) та займенниковим числівником (*скільки не*). Напр.: *Що б він про мене там не думав, що б не балакав, як би не ставився до мене, а я об'єктивно... люблю правду! (В. Нестайко); Хто б не був, але ми їм цього не подаруємо (У. Самчук); Де б не стрівалися вони, то зараз якось зачепляться за ту землю (Б. Грінченко); ...куди б не йшов, де б не бував – світ, дорога приведуть мене до Улясі (Ю. Мушкетик). В українському мовознавстві такі сполучні засоби називали сполучниками [8, с. 84] або сполучнослівними єдностями [6, с. 81; 16, с. 53], а самі речення, де вони виражають семантико-синтаксичні відношення між підрядною допустовою і головною частиною, кваліфікували як узагальнено-допустові складнопідрядні речення [8, с. 84; 16, с. 53] або як кількісно-допустові складнопідрядні речення [6, с. 81]. Попри розбіжності в термінологічному найменуванні сполучних засобів та складнопідрядних речень, де вони виражають допустові семантико-синтаксичні відношення, дослідники єдностайні в тому, що обмеження, перешкода, виражені в підрядній допустовій частині, мають посиленій, інтенсивний, а то й крайній вияв. Заперечна частка *не* в таких складних конструкціях сприяє абсолютизації того параметра, на який вказує займенникове слово, пор.: *Хто б не був... – абсолютно будь-хто; Що б він про мене не думав... – абсолютно все, що він міг про мене думати; Де б не стрівалися ... – абсолютно будь-де, де стрівалися; Куди б не йшов ... – абсолютно скрізь, куди йшов*. Таке використання заперечного компонента сприяє*

формуванню компактних експресивно маркованих синтаксичних структур з абсолютизованим значенням.

На окрему увагу заслуговують конструкції з частками **ні**, **ані**, які поєднують заперечну та інтенсифікаційну функції. Їх уживають у реченнях на тлі приприсудкового заперечення чи заперечення при головному члені односкладного речення для того, щоб наголосити, що предикативна ознака не властива суб'єктові навіть найменшою мірою, пор.: *Не маю ні купона* (Любко Дереш); *Я цього ще не бачив ні разу* (В. Винниченко); *Більше вона ні слова не сказала матері* (Гр. Тютюнник); *У „Свободі слова” немає ні секунди імпровізації...* (Хрещатик, 12.10.06). Функціонально ці частки подібні до заперечних займенників *жоден*, *ніякий* та прислівника *ніколи*, які спеціалізуються на абсолютизації заперечуваної ознаки, пор.: *Не сказав жодного слова – Не сказав ні слова; Не пропускав занять ніколи – Не пропускав занять ні разу*. З огляду на те, що частка **ні** бере участь у вираженні повної відсутності чого-небудь, І. М. Кобозева вважає її виразником екзистенційного заперечення, яке поєднується в реченні з предикатним запереченням [11, с. 87]. На нашу думку, безпосередня функція частки **ні** полягає все-таки не в запереченні буття, а в запереченні найменшого вияву чого-небудь, тому точніше вважати її виразником абсолютного заперечення, як його кваліфікують деякі мовознавці [14, с. 15].

У мові Київської Русі заперечно-підсилювальна частка **ні** (*ни*) могла бути самодостатнім експресивно-заперечним засобом, проте вможлилювала факультативне вживання частки **не** з предикативним центром [14, с. 15]. У сучасній українській мові так зване абсолютне заперечення відбувається на тлі заперечення предикативної ознаки, пор.: *Не сказала ні слова; Не було ні натяку на зміни*. Проте в разі елімінації заперечного предиката, частка **ні** залишається єдиним виразником заперечення в структурі речення, пор.: *І грошей ні копійки* (Г. Гордасевич) ← *Я не маю грошей ні копійки*.

За допомогою речень, у яких частки **ні**, **ані** виражають заперечення самостійно, експресивніше описують ситуацію, акцентуючи не просто на відсутності, а на цілковитій відсутності чого-небудь, пор.: *Ну й день видався нині! Спекотище! Ні вітеречка!* (Г. Тарасюк); *Мовчок. Ані звуку. Тихо й темно, як у вусі* (В. Близнець); *І що ж вони там утрюх роблять? Це ж... ані даху над головою, ні світла...* (Люко Дашвар).

Поєднання частки **ані** з дієслівними та віддієслівними компонентами спричиняється до утворення компактних експресивних форм превентивних комунікативних актів, які застерігають він найменшої спроби виконання яких-небудь дій, пор.: *Без мого окремого наказу ані одного стрілу! – крикнув до них гетьман* (Б. Лепкий); – *Ані писни, – глухо рокотів на нього Бовдюг* (Г. Тютюнник); – *Стійте! Ані руш! Це вам так не минеться!* (Ю. Винничук).

Підсилювально-заперечну функцію частки **ні**, **ані** виконують і в складі деяких ідіоматичних сполук, пор.: *ні гу-гу, ні душі, ані пари з вуст, ні крихти, ні грама, ні ріски в роті, ні на мить* та ін. Напр.: *Ніна сидить замислившись... Мовчить, ані пари з вуст* (В. Близнець); *...саме були уроки, на широкому подвір'ї ані душі...* (В. Шкляр); — *Спа-а-а-лю все. Ні грама німцям не лишу!* (Г. Тютюнник); *...води принеси, бо немає ні ріски у хаті* (Панас Мирний).

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, заперечні одиниці в сучасній українській мові слугують вторинним засобом інтенсифікації та абсолютизації ознак. Від спеціалізованих засобів вираження цих значень вони відрізняються більшою експресивністю та компактністю.

Транспозиція заперечних одиниць у зону вираження інтенсивності ознаки свідчить про модусний, інтерпретативний характер категорії заперечення, її функціональний перетин з категоріями інтенсивності та експресивності.

Дослідження особливостей уживання заперечних одиниць у ролі засобів інтенсифікації ознаки відкриває перспективи для подальшого вивчення транспозитивних явищ у сучасній українській мові.

Список використаної літератури

1. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт / Н. Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 341 с.
2. Арутюнова Н. Д. Феномен второй реплики, или о пользе спора / Н. Д. Арутюнова // Логический анализ языка. Противоречивость и аномальность текста. – М. : Наука, 1990. – С. 175–190.
3. Баган М. П. Категорія заперечення в українській мові : функціонально-семантичні та етнолінгвістичні вияви / М. П. Баган. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – 376 с.
4. Бондаренко В. Н. Отрицание как логико-грамматическая категория / В. Н. Бондаренко. – М. : Наука, 1983. – 212 с.
5. Боргер Я. В. Комплексный анализ речевых актов негативной реакции (на материале современных драматических произведений) : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 „Русский язык” / Я. В. Боргер. – Тюмень, 2004. – 21 с.
6. Городенська К. Г. Сполучники української мови: [монографія] / Катерина Городенська. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – 208 с.
7. Есперсен О. Философия грамматики / Отто Есперсен. – М. : Изд-во иностран. л-ры, 1958. – 404 с.
8. Загнітко А. П. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис простого ускладненого і складного речення / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонДУ, 1994. – 204 с.
9. Зигварт Х. Логика / Христоф фон Зигварт. – СПб., 1908. – Т. 1. – 368 с.
10. Кислякова Л. И. Высказывания со скрытым отрицанием в немецком языке : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Л. И. Кислякова. – Калинин, 1981. – 16 с.
11. Кобозева И. М. О семантической трактовке кумулятивного отрицания в русском языке / И. М. Кобозева // Проблемы структурной лингвистики 1984. – М. : Наука, 1989. – С. 80–94.
12. Озерова Н. Г. Средства выражения отрицания в русском и украинском языках / Н. Г. Озерова. – К. : Наук. думка, 1978. – 118 с.
13. Родионова С. Е. Интенсивность и ее место в ряду других семантических категорий / С. Е. Родионова // Славянский вестник. – М. : МАКС пресс, 2004. – Вып. 2. – С. 300–313.
14. Савельева Л. В. Развитие синтаксических форм отрицания в русском языке донационального периода : автореф. дисс. на соискание учен. степени докт. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Л. В. Савельева. – Л., 1989. – 35 с.
15. Сусов И. П. Семантическая структура предложения / И. П. Сусов. – Тула : Изд-во Тульск. пед. ин-та, 1973. – 94 с.
16. Ткачук Т. П. Категорія допустовості в українській мові [монографія] / Т. П. Ткачук. – Вінниця : ТОВ «Видавництво-друкарня «Діло», 2013. – 221 с.
17. Чикина Е. Е. Отрицание как когнитивная стратегия номинации / Е. Е. Чикина // Международный научно-практический (электронный) журнал „INTER-CULTUR@L-NET”. – [Электронный ресурс]. – 2006. – Вып. 5. – Режим доступа : http://vfnglu.wladimir.ru/Rus/NetMag/v5/v5_ar07.htm.
18. Шейгал Е. И. Интенсивность как компонент семантики слова в современном английском языке : дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.04 / Шейгал Елена Иосифовна. – М., 1981. – 226 с.

Одержано редакцією 12.12.13

Прийнято до публікації 24.12.13

М. П. Баган

Отрицание как средство интенсификации признака

В статье проанализировано вторичное функционирование отрицательных единиц в качестве средств интенсификации признаков, выявлены предпосылки такой транспозиции, обусловленные спецификой мыслительно-речевой операции отрицания. Названы типы номинаций, в которых отрицательные префиксы способствуют формированию значения крайнего проявления определенных признаков. Отмечено употребление отрицательных операторов в роли интенсификаторов признака в составе фразеологических единиц. Систематизированы типы синтаксических конструкций, в которых частицы выполняют усилительно-отрицательную функцию. На основе анализа синтаксических конструкций с двойным отрицанием установлены две

связанные между собой тенденции: тенденция к усилению отрицания в структуре предложений современного украинского языка и тенденция к использованию отрицания для усиления различных признаков. Проанализированы также сложноподчиненные предложения, в которых отрицательные компоненты входят в союзнословные сочетания, способствуя выразительности количественно-уступительного значения. Выявлены преимущества отрицательных конструкций над утвердительными в выражении значений высокого и высшего степеней проявления признака.

Ключевые слова: отрицание, отрицательный префикс, отрицательная частица, отрицательное местоимение, отрицательная конструкция, интенсивность, экспрессивность, компаратив, суперлатив.

M. P. Bahan

Negation as mean of intensification of feature

The article analyzes the secondary functioning of negative units as means of intensification of features, preconditions of such transposition, due to the specificity of mental - verbal negation operation are revealed. Types of nominations, in which negative prefixes contribute to the formation of the meaning of extreme manifestation of certain features, are found out. Use of negative operators as intensifiers of features in structure of idioms is noted. Types of syntactical construction in which the particles carry a negative - intensive function are systematized. By analyzing the syntactical construction with double negation stated two interrelated tendencies: a tendency to expressiveness of negation in sentence structure of the modern Ukrainian language and the tendency to use negation to enhance various features. Compound sentences, in which the negative components are parts of the conjunctive unities and promote expressiveness of quantitative permissive meaning, are analyzed. It is shown the benefits of negative constructions in expressing of high and the highest degree of manifestation of features.

Key words: negation, negative prefix, negative particle, negative pronoun, negative structure, intensity, expressiveness, comparatives, superlative.

УДК 811.161.2'373.421

О. А. Мартиняк

СИНОНИМИ У «ВИРОБНИЧОМУ ТЕРМІНОЛОГІЧНОМУ БЮЛЕТЕНІ»

У статті проаналізовано явище синонімії у «Виробничому термінологічному бюлетені» (1935), який мав на меті спрямувати розвиток української науково-технічної термінології в русло максимального уподібнення до російської термінології. Це видання змінило напрям розвитку української науково-технічної термінології на народній основі, започаткований Інститутом української наукової мови в 20-х рр. ХХ ст. У роботі запропоновано короткий порівняльний аналіз термінів-синонімів, зафіксованих у «Практичному словнику виробничої термінології» І. Шелудька й у «Виробничому термінологічному бюлетені». Описано найпоширеніші типи синонімів, які пропонує бюлетень: синоніми лексичного рівня (термін чужомовного походження – власне український термін, термін-росіянізм – питомий термін), словотвірні синоніми (омоосновні та гетероосновні) й синтаксичні синоніми (терміни-слова й терміни-словосполуки). Особливу увагу звернено на нові синонімні пари, яких не подавали лексикографічні джерела 20-х рр., а в бюлетені вони з'явилися унаслідок активізації чужомовних термінів, росіянізмів, складених назв зі словами «завод», «фабрика», «машина», «майстерня» в українській науково-технічній термінології. Синонімні терміни проаналізовано з погляду їхнього походження й доречності вживання.

Ключові слова: українська науково-технічна термінологія, лексичні синоніми, росіянізми, словотвірні синоніми, синтаксичні синоніми.

Постановка проблеми. Усе частіше українські мовознавці звертаються до лексикографічних джерел, що з'явилися в 20 – 30-х роках минулого століття, вважаючи, що їх перегляд сприятиме очищенню української термінології від недоречних запозичень та росіянізмів. В окремих випадках це уможливить зникнення з української науково-технічної термінології низки синонімів.